

BOUWEN AAN EEN MEER DOELGERICHTE OVERHEID

Het Huis van Thorbecke behoeft renovatie. Dat was de conclusie van een van de ambtelijke heroverwegingswerkgroepen. Door het schrappen van de provincies als bestuurslaag zou veel geld kunnen worden bespaard. Ook de bestuurlijke drukte – hoofdoorzaak van veel vertraging bij de aanleg van grootschalige infrastructuur (wegen, spoorwegen) – zou minder worden: er zijn minder overheidsinstanties die elkaar 'bezig' houden.

Terecht heeft Herman Tjeenk Willink – vicevoorzitter van de Raad van State – opgemerkt, dat besparingen "zonder visie" het risico in zich bergen averechts te werken. Er is echter wel degelijk een duidelijke visie te formuleren, die een hergroepering van lokale ten opzichte van centrale overheid rechtvaardigt. Voor de belangrijkste taken van de lokale/regionale overheid zijn provincies namelijk te groot en gemeenten te klein. De meest geschikte schaal werd al in de jaren tachtig van de vorige eeuw aangegeven: 25 tot 30 regio's, gemiddeld dus met een omvang van 600.000 inwoners. De cruciale taakvelden zijn: veiligheid, onderwijs, zorg (gezondheid, jeugd, senioren, enz.), arbeidsmarkt, openbaar vervoer en volkshuisvesting.

De sprong was toen te groot en de plannen verdwenen in het ronde archief. Deels zijn echter sluipenderweg al wezenlijke stappen gemaakt in deze richting. Voorop staan de veiligheidsregio's: gemeentelijke samenwerkingsverbanden met de burgemeester van een kerngemeente op kop als korpsbeheerder. In het onderwijs maakten we de sprong naar regionale opleidingscentra (ROC's). De gezondheidszorg wordt gedomineerd door streekziekenhuizen. Het openbaar bus- en tramvervoer bestrijkt regio's.

Bestuurlijk gezien betreft het echter veelal 'gammele' constructies: te ad hoc, omslachtig en indirect gelegitimeerd via gemeenteraadsverkiezingen. Tegelijk kwam de rol van de provincies verder onder druk te staan. Wat voor hen overbleef – in de eerste plaats een gedeelde identiteit – is te weinig om een politiek middenbestuur te handhaven. Resterende taken, bijvoorbeeld op het terrein van natuurbeheer en ruimtelijke ordening, kunnen worden ondergebracht bij rijk of samenwerkende regio's.

De overgang naar regio's leidt stellig tot een snellere en betere besluitvorming dan de contraproductieve Crisis- en herstelwet. Het zou ook bestuurlijke noodsprongen kunnen voorkomen zoals het samenwerkingsverband van Groot-Rotterdam en Groot Den Haag, die weinig inhoudelijke doelen kent maar vooral lijkt ingegeven door de wens de provincie 'overbodig' te maken. Nog onzinniger, en zelfs gevaarlijk, is de sprong naar een Randstadprovincie vanwege de snellere besluitvorming over hoofdinfrastructuur. De afstand tot de nationale overheid

wordt te klein en het verschil met de overige provincies te groot om nog van 'normale' bestuurlijke verhoudingen te kunnen spreken.

De overgang van 12 provincies naar 25 tot 30 regio's kan in principe snel, zonder grondwetswijziging, door het waar zinvol opdelen van de bestaande provincies. Kleinere provincies zoals Friesland, Drenthe en Zeeland zouden hun huidige status kunnen behouden. Grotere zoals Noord- en Zuid-Holland, Gelderland en Noord-Brabant zouden bestuurlijk in regio's worden opgesplitst waarbij hun culturele identiteit kan worden geborgd in de vorm van samenwerkingsverbanden. De bestuurlijke 'winst' wordt dan behaald door de versnelde fusies van gemeenten. Idealiter geven zij 'van onder af' aan tot welke regio ze willen behoren.

Stellig wordt daardoor de afstand tussen politici en burgers vergroot, maar dat is – merkwaardigerwijs – een goede zaak. Te lang hebben we geloofd in de exclusieve rol van de politiek om mensen te betrekken bij 'hun' samenleving. Succesvolle burgerinitiatieven en succesvolle lokale partijen lopen dwars over traditionele politieke scheidslijnen. Ze snijden lokale vraagstukken aan: de bouw van een gemeentehuis bijvoorbeeld of de aantasting van een plaatselijk natuurgebied. Steeds gaat het om de fysieke kwaliteit en de veiligheid van een woonomgeving.

In plaats van 'de politiek' de buurt in te sturen, verdient het aanbeveling ruimte te creëren voor burgers om vorm te geven aan hun directe samenleving. Dat kan door het toekennen van ruimere buurtbudgetten of door referenda over de favoriete inrichting van de leefomgeving. Dat kan door het stimuleren van buurtpreventie en door scholen 'in mentaal eigendom' te geven aan hun buurten. De regionale politiek beperkt zich dan tot het formuleren van beleid en het verrichten van uitvoerende taken: 'schoon, heel en veilig' blijven toetsstenen voor een goede overheid.

Er zijn natuurlijk talloze obstakels op de weg naar de realisatie van deze ingrijpende bestuurlijke verandering. De direct betrokkenen – provinciale en gemeentelijke bestuurders – zullen zich begrijpelijkerwijs verzetten. Maar ook de burgers zelf zullen vaak grote moeite hebben met het opheffen van hun gemeenten. Ook hier zal de "civil society" de oplossing moeten bieden door het creëren van burgerinitiatieven van "onderop". Waar een sterke traditie bestaat kan deze in stand gehouden worden door nieuwe vormen van "vereniging".

De aanpassing – hoe ingrijpend ook op het eerste gezicht – is op den duur onvermijdelijk. Het is tijd om het huis van Thorbecke grondig te verbouwen om onze samenleving weer meer ruimte en licht te geven. De voordelen in de vorm van een beter functionerende overheid zijn aanzienlijk. De bijkomende effecten in de vorm van kostenbesparing zijn even zeer aanzienlijk, maar voor de beslissing om deze weg in te slaan in feite secundair.

Het woord is aan de leiders: wie zichzelf vertrouwt, durft burgers te vertrouwen.
En geen enkele gemeenschap kan functioneren zonder vertrouwen.

Mickey Huijbregtsen
1 mei 2010